

Exploring the Meaning of Belief: A Comprehensive Philosophical and Psychological Inquiry

Vali Yosefvand

Ph.D. candidate, philosophy of education - Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran. Email:

valiusefvand@gmail.com

Masoud Safaei Moghaddam

professor of Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran (Corresponding Author). Email: safaei_m@scu.ac.ir

Sayyed Jalal Hashemi

associate professor of Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran. Email: hashemi@scu.ac.ir

Seyed Mansour Marashi

professor of Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran. marashi_s@scu.ac.ir

Received: 2025-06-11 Revised: 2025-09-30 Accepted: 2025-12-28 Published: 2026-04-20

Citation: Yosefvand, V., Safaei Moghaddam, M., Hashemi, J. & Marashi, M. (2026). Exploring the Meaning of Belief: A Comprehensive Philosophical and Psychological Inquiry, *Foundations of Education*, 15(2), 54-76. doi: 10.22067/fedu.2025.93745.1431

Abstract

This study aims to clarify the concept of belief and identify its structural components within the domains of philosophy of mind and cognitive science in order to resolve conceptual ambiguities and establish a theoretical foundation for its precise application in educational research. The study employs the method of concept analysis, which originates in analytic philosophy and is used to reduce conceptual ambiguity and clarify meaning. Belief is regarded as one of the most significant factors influencing human decision-making and action. From a comprehensive perspective, belief can be defined as the acceptance of the truth of a proposition. Its formation is shaped by multiple factors, including emotion and feeling, personal experience, reasoning, interpersonal interactions among individuals with diverse experiences, authority, culture and social systems, cognitive processes, and environmental influences. The conceptual analysis presented in this article provides a foundation for future research, particularly in the field of education.

Keywords: belief, philosophy of mind, cognitive sciences, schema, conceptual analysis

Synopsis

This research was conducted with the aim of conceptually elucidating the concept of belief and identifying its structural components in the two fields of philosophy of mind and cognitive sciences. For this purpose, first, the conceptual boundaries of belief were delineated through comparison with related concepts (value, faith, attitude, disposition, norm, knowledge, expediency, and custom), and their commonalities and differences were explained. Subsequently,

©2025 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

the views of philosophers (Plato, Hume, Wittgenstein, Ryle, Quine, Davidson, Fodor, Putnam, the Churchland's, Kim, and Stich) regarding the nature of belief were examined, and a critical typology of philosophical approaches (dualism, philosophical behaviorism, identity theory, eliminativism, functionalism, and the holism/network theory of beliefs) was presented. In the next step, findings from cognitive sciences, including cognitive psychology, neurology, and cognitive neuroscience, concerning the process of belief formation, structure, and change were analyzed. The synthesis of findings from these two domains made it possible to provide a comprehensive framework for the concept of belief. According to these theories, the concept of belief, as one of the most fundamental cognitive structures of human beings, plays a pivotal role in explaining human agency, decision-making, and behavior. Beliefs are propositions that individuals consider to be true, even in the absence of the possibility of definitive proof of their truth. Despite this, the concept of belief in various scientific fields is faced with fragmented and sometimes contradictory definitions. Analytic philosophy emphasizes the propositional aspect of belief, psychology regards it as a mental state, social science scholars insist on its cultural embodiment, and epistemologists target its justificatory aspect. This conceptual fragmentation hinders constructive interdisciplinary dialogue and complicates its effective application in practical fields like education. Furthermore, conflating belief with related concepts such as knowledge, attitude, value, faith, disposition, norm, custom, and expediency has further blurred its semantic boundaries. The assumption that this concept is self-evident, stemming from its widespread use, adds to the necessity of its analytical examination. The research findings indicate that belief, despite its overlap with other concepts, possesses a distinct semantic core. Belief is the "acceptance of the truth of a proposition," whereas value has a normative and general orientation, faith is based on existential commitment, attitude includes affective and behavioral components, and disposition has a pragmatic nature. These distinctions reveal the necessity of avoiding conceptual confusion in educational research. Examining philosophical approaches to belief revealed a spectrum of views from dualism (Descartes) to eliminativism (the Churchland's) and functionalism (Putnam). In this context, the network theory/holism of beliefs (Davidson), emphasizing the meaningful interconnectedness of beliefs, and the cognitive map theory (Braddon-Mitchell), referring to the representational structure of the mind, have opened new horizons for understanding the nature of belief. From the perspective of cognitive sciences, belief can be analyzed as a multi-layered and dynamic structure. Neurological findings indicate that belief formation involves the active selection of information based on goals and interests. The concept of a schema, as an organized mental framework, forms the central core of the cognitive architecture of beliefs. Schemas are compact patterns formed through processes of assimilation and accommodation within the context of early experiences and provide the substrate for core beliefs about the self, others, and the world. In this view, a belief is the specific content of a schema. For example, the schema "social situations are unpleasant" can contain the specific belief "if I speak in a group, I will be ridiculed." From a neurobiological perspective, beliefs are associated with the function of the prefrontal cortex and the limbic system. Encountering information inconsistent with existing beliefs increases activity in the amygdala and anterior cingulate cortex, causing resistance to change. This finding provides a biological explanation for the persistence of beliefs (similar to Hume's concept of habit).

Conclusion

The present research, by synthesizing philosophical findings and cognitive sciences, offers a multi-level framework for understanding the concept of belief, in which four levels—neurobiological (brain mechanisms and genetics), psychological (schemas, biases, cognitive models), philosophical-propositional (logical structure and justification), and socio-cultural (context of formation and transmission)—interact dynamically. Accordingly, belief is a complex and multifaceted concept whose structure comprises components such as justification, intentionality, direction of fit, affect, internal coherence with other beliefs, and practical functions. Factors such as past experiences, hereditary and genetic factors, habits, authority, social systems, values, and the individual's network of beliefs also play a role in its formation. This integrated framework has important implications for the field of education. First, changing the beliefs of learners requires simultaneous attention to emotional factors, cultural contexts, pre-existing cognitive structures (schemas), and even biological resistances. Second, curricula and educational programs must focus on fostering critical thinking and reasoning skills (philosophical level), while also addressing the reconstruction of maladaptive schemas (psychological-cognitive level) and the creation of rich cultural environments (social level). Third, the educational system needs a clear explanation of the structure and nature of belief, the degree of awareness involved in it, and the manner of its formation, in order to base its programs for effecting desired changes in learners' beliefs and behaviors on this explanation. However, as the next step along this path, namely inferring the principles, methods, and strategies for elucidating and clarifying belief and its application in education, further research specifically pursuing these aims is required.

پژوهش‌نامه مبانی تعلیم و تربیت

مقاله پژوهشی

<https://fedu.um.ac.ir>

دسترسی آزاد

کاوش معنای باور: بررسی روان‌شناختی و فلسفی مفهوم باور

ولی یوسف‌وند ^{id}دانشجوی دکتری، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران، valiusefvand@gmail.comمسعود صفایی مقدم ^{id}استاد، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران، (نویسنده مسئول)، safaei_m@scu.ac.irسید جلال هاشمی ^{id}دانشیار، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران، j.hashemi@scu.ac.irسید منصور مرعشی ^{id}استاد، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران، marashi_s@scu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۲۱	تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۷/۰۸	تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۰۷	تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۳۱
استاد: یوسف‌وند، ولی؛ صفایی مقدم، مسعود؛ هاشمی، سید جلال؛ مرعشی، سید منصور. (۱۴۰۴). کاوش معنای باور: بررسی روان‌شناختی و فلسفی مفهوم باور. پژوهش‌نامه مبانی تعلیم و تربیت، ۱۵(۲)، ۵۴-۷۶. doi: 10.22067/fedu.2025.93745.1431			

چکیده

هدف پژوهش پیش‌رو واکاوی مفهوم باور در بافتار فلسفه و علوم شناختی است. در این خصوص، با هدف ایضاح و تفسیر مفهوم باور و به دست دادن فهم دقیق‌تری از آن، دیدگاه اندیشمندان حوزه فلسفه و علوم شناختی مورد تجربه و تحلیل قرار گرفت. پرسش محوری پژوهش از این قرار است: مفهوم باور از منظر فلسفه و علوم شناختی چگونه تعریف می‌گردد و ساختار و نحوه شکل‌گیری آن به چه صورت است؟ پژوهش حاضر از نظر هدف، بنیادی و از حیث روش از نوع تحلیل مفهومی است. نتایج نشان‌داد که باور یک مفهوم پیچیده و چندوجهی است که برداشت‌ها و تعاریف متفاوتی از آن ارائه شده است. باورها از جمله مهمترین عوامل تأثیرگذار در تصمیم و عمل انسان به‌شمار می‌روند. در یک تلقی جامع، باور پذیرش درستی یک گزاره است که عوامل مختلفی از جمله احساس و عاطفه، تجربه، استدلال، تعاملات بین اشخاص در تجارب مختلف، مرجعیت، فرهنگ و نظام‌های اجتماعی، فرآیندهای شناختی و تأثیرات محیطی در شکل‌گیری آن‌ها دخیل‌اند. این تعریف از باور برای کاربری در پژوهش و اجرا، بویژه در عرصه تعلیم و تربیت، ارائه می‌شود.

واژه‌های کلیدی: باور، حالات ذهنی، علوم شناختی، دوگانه ذهن و بدن

مقدمه

در میان عوامل تاثیرگذار یا عوامل مسئول در تصمیم و عمل انسان، باورها نقش محوری دارند. باورها گزاره‌هایی هستند که انسان آن‌ها را درست می‌داند ولو این که قادر به اثبات درستی آن نباشد. مروری بر نظریات و مکاتب مختلف در عرصه تربیت، فلسفه و علوم شناختی نشان از اهمیت این مفهوم در تصمیم‌گیری و عاملیت انسان دارد. پژوهش‌ها حاکی است که باور مفهومی پیچیده و چندتباری^۱ بوده و در علوم مختلف تعاریف متفاوتی از آن ارائه شده که این تنوع تعاریف اغلب منجر به سردرگمی می‌شود. به عنوان مثال، فلسفه تحلیلی باور را گزاره‌ای که آن را درست می‌پنداریم تعریف می‌کند، علم روانشناسی در تعریف باور بر یک وضعیت ذهنی تأکید دارد، اندیشمندان علوم اجتماعی بر تجسم فرهنگی باورها اشاره دارند و یا این که معرفت‌شناسان بر وضوح معرفت‌شناختی متمرکز می‌شوند. این ناهماهنگی مانع توسعه یک چارچوب منسجم برای درک مفهوم باور شده و زمینه لازم برای نگرش‌های بین‌رشته‌ای را محدود می‌نماید (Porot & Mandelbaum, 2021). از سوی دیگر ترکیب و ادغام باور با مفاهیمی مانند دانش، نگرش، نظر و ترجیح، نیز می‌تواند ویژگی‌های خاص باور را مبهم‌تر سازد. لذا جهت تقویت گفتگوهای مولد بینا رشته‌ای و کاربرد صحیح این مفهوم در زمینه‌های مختلف، بررسی تحلیلی آن ضروری می‌نماید.

مطالعه حاضر روشن‌سازی مفهوم باور را به عنوان هدف، پیگیری نموده و به دنبال پاسخگویی به این سوال است که باور در نظریه‌های فلسفی و علوم شناختی شامل چه مؤلفه‌ها و عناصری است و چه پیوندی میان آن و مفاهیم دیگر برقرار است. به نظر فلاسفه تحلیلی، ریشه مسائل فلسفی و به تبع آن ریشه مشکلات تربیتی در ابهام مفاهیم و گزاره‌های تربیتی است (Coombs, 2009). لذا در این پژوهش، روش تحلیل مفهومی بویژه نوع «تفسیر مفهومی» به منظور کاهش ابهام و پیچیدگی مفهوم باور، مورد استفاده قرار گرفته است (Sattari, 2017). منظور از تحلیلی مفهومی در این مطالعه، ایضاح و شفاف‌سازی معنای باور و شرح هسته معنایی، عناصر و مؤلفه‌های ساختار آن است.

مرور پژوهش‌های پیشین در مورد مفهوم باور (بالاخص در حوزه تربیت) نشان می‌دهد این تحقیقات، ضمن تأکید بر اهمیت باورهای مختلف و تأثیر آنها در رفتار و تصمیمات آدمی، در اکثر موارد، گونه‌ای از باورهای

^۱. multi-origin

افراد را به‌عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته تا اثر آن‌را بر متغیرهای دیگر^۱ اندازه‌گیری کند. مطالعات متعددی نیز با عنوان اخلاق باور و مقایسه دیدگاه‌های اندیشمندان در این حوزه انجام شده^۲ که بیشتر بر نظریه‌های اخلاق باور معطوف است. اما در خصوص هدف اصلی پژوهش حاضر، هیچ‌یک از پژوهش‌ها به طور مستقیم به این موضوع نپرداخته‌اند. اهمیت قابل توجه باورها در سرنوشت انسان و کاربرد فراوان آن‌ها در حوزه‌های مختلف اندیشه بشری، موجب شده‌است مفهوم باور بدیهی و روشن به نظر برسد یا با مفاهیمی مانند نگرش^۳، ارزش^۴، ایمان^۵، گرایش^۶ و هنجار^۷ معادل تلقی گردد. حال آن‌که وجوه تمایز زیادی میان آن‌ها وجود دارد. مرور این مفاهیم به روشن شدن فضای بحث کمک می‌کند.

نگرش یکی از این مفاهیم است که در روانشناسی تعاریف مختلفی برای آن ذکر شده است. وجه مشترک این تعاریف، آمادگی برای پاسخ‌دادن است؛ یعنی یک حالت درونی و آمادگی که به‌نوعی پیش‌شرط رفتار محسوب می‌گردد. نگرش شامل عناصر شناختی، عاطفی، و رفتاری است و به مثابه یک مکانیسم پنهانی است که رفتار را هدایت می‌کند (karimi, 2017). ارزش نیز با مفهوم باور هم‌پوشانی‌هایی دارد. انسان از طریق تجربیاتش رشد کرده و یاد می‌گیرد. تجربه‌ها می‌توانند هدایت‌کنندگانی مشخص و عام برای رفتار هر شخص باشند. چنین راهنماهایی را که به زندگی جهت می‌دهند، می‌توان ارزش نامید. ارزش‌ها نشان‌دهنده‌ی تمایلات و علایق رفتاری فرد در دامنه‌ی زمان و توان محدود او هستند (Raths et al., 1978). در ادامه، به‌قصد ترسیم جغرافیای مفهومی باور وجوه تمایز و تشابه آن با مفاهیم هم‌سو آشکار می‌گردد. جدول زیر به مقایسه باور با این مفاهیم پرداخته‌است. (جدول شماره ۱) شباهت‌ها و تفاوت‌های مفهوم باور با مفاهیم دیگر

^۱. از جمله این پژوهش‌ها می‌توان به ارتباط باورهای معرفت‌شناختی با پایستگی تحصیلی (مطالعه یزدانی، ۱۴۰۰)، عملکرد تحصیلی (مطالعه ایمانی ثابت، ۱۴۰۰)، اهمالکاری تحصیلی (روحانی‌نژاد، ۱۳۹۹)، تفکر انتقادی (شهابی، ۱۳۹۸)، پیشرفت تحصیلی (ماندگاری، ۱۳۹۷)، بزهکاری اجتماعی (باقری، ۱۳۹۲)، شادکامی (کریمی، ۱۳۹۷) و یا به بررسی تنوع باورها (چاوشی، ۱۳۹۳) و تأثیر ویژگی‌های روانی انسان در شکل‌گیری باور از منظر قرآن کریم (میری حسینی، ۱۳۸۹) اشاره نمود.

^۲. در این زمینه ر. ک به: تحقیقات عرب گورچویی، خزاعی، جوادی، ۱۴۰۱، بیگزاده و حسینی، ۱۳۹۵، ملا یوسفی و همکاران، ۱۳۹۱، بیات و طهماسبی، ۱۳۹۴، آذربایجانی، ۱۳۸۷.

^۳. attitude

^۴. Value

^۵. Faith

^۶. Tendency / Orientation

^۷. Norm

منبع	تشابه با باور	تفاوت با باور	تعریف	مفهوم
Fishbein & Ajzen, 1975; Rokeach, 1968	-----	-----	پذیرش یک گزاره به عنوان واقعیت، مبتنی بر تجربه، آموزش یا استدلال و ...	باور
Schwartz, 1992; Rokeach, 1973, Hitlin & Piliavin (2004, p.362)	هر دو به عنوان چارچوب ذهنی عمل کرده و در شکل دهی به هویت فردی و اجتماعی نقش دارند بر رفتار تأثیر می گذارند و پایدارند.	ارزش ها تجویزی، کلی تر و انتزاعی تر و پایدارتر و مقاوتر در برابر تغییر و بطور مستقیم بر رفتار موثر است، اما باورها توصیفی خاص و گزاره ای و غیر مستقیم از طریق تغییر نگرش ها بر رفتار اثر می گذارد	اصول پایدار و مطلوب که راهنمای رفتارها و اهداف فرد یا جامعه هستند، قضاوت های افراد را هدایت می نماید، از طریق جامعه و تعلیم و تربیت منتقل می شوند.	ارزش
(حجت، ۱۳۸۷، یوسف زاده و Alston، نصری، ۱۳۹۹) (William James, 1902) & (Kierkegaard, 1843)	هر دو مبنای تصمیم گیری و عاملیت انسان واقع می شوند. هر دو به معنی پذیرش و اعتماد به یک گزاره اند	باور پیش شرط ایمان است، معمولاً قطعیت بالا، حتی بدون دلایل منطقی محکم، ایمان به مثابه تکمیل شده باور، پذیرش باورهای دینی وجه عبادی دارد تا استدلالی	تصدیق کردن چیزی یا کسی، اعتقاد قلبی به یک گزاره، تسلیم شدن و اعتماد کردن	ایمان
Eagly & Chaiken, 1993; Ajzen, 2005	هر دو سازه های روان شناختی هستند که بر تفسیر اطلاعات و رفتار تأثیر دارند؛ باورها بخش شناختی نگرش را تشکیل می دهند.	باورها بیشتر گزاره محورند، در حالی که نگرش ها ارزش محور؛ باور نسبتاً پایدار اما قابل تغییر با شواهد جدید است؛ اما نگرش کمتر پایدار، بیشتر تحت تأثیر شرایط شکل می گیرند	ارزیابی کلی از یک شیء، شخص یا پدیده، همراه با مؤلفه های شناختی، عاطفی و رفتاری	نگرش
Fazio, 1990; Crano & Prislin, 2006	هر دو می توانند پیش بینی کننده رفتار باشند، گرانش وجه بیرونی یک باور است	گرانش ماهیت رفتاری و ارزیابانه دارد؛ باورها شناختی هستند، گرانش نسبی تر و متغیرتر از باور است و بیشتر تمایلات و احساسات رفتاری را در بر می گیرد	تمایل به رفتار یا تفکر به شیوه ای خاص در موقعیت های مشخص	گرانش
(Cialdini & Trost, 1998)	هر دو رفتار را هدایت می کنند.	هنگارها تحمیلی و مستقیم و بیرونی هستند باورها درونی ترند و اغلب غیر مستقیم و ناآگاهانه	انتظار اجتماعی درباره رفتارهای مناسب در یک زمینه خاص	هنگار
Anderson, 1983; Chinn & Brewer, 1993	هر دو جزئی از ساختار شناختی فرد محسوب می شوند	دانش عینی تر و مبتنی بر شواهد است، در حالی که باورها می توانند ذهنی و درونی باشند	مجموعه ای از اطلاعات و حقایق ذخیره شده در حافظه	دانش ^۱
(Tetlock, 2000)	هر دو در تصمیم گیری نقش دارند	مصلحت موقعیت محور و انعطاف پذیر است؛ باورها پایدارترند	اولویت دهی به اقدامات عملی و سودمندانه بر پایه شرایط خاص	مصلحت ^۲

^۱ . Knowledge

^۲ . Expediency

عرف ^۱	رفتارها و عقاید پذیرفته‌شده در یک جامعه که به صورت تاریخی تکرار شده‌اند	عرف بیرونی و جمعی است؛ باورها می‌توانند فردی و درونی باشند	فرهنگ و جامعه در شکل‌گیری هر دوی آن‌ها تأثیر گذار است	(Sumner, 1906)
------------------	---	--	---	----------------

با تأمل در مطالب فوق، می‌توان گفت باور، پذیرش درستی یک گزاره است که علی‌رغم شباهت‌هایی که با مفاهیمی مانند ایمان، ارزش، نگرش، گرایش، هنجار، دانش، عرف و مصلحت دارد؛ وجوه تمایز قابل تأملی نیز میان آن‌ها برقرار است. برخلاف باور که می‌تواند مبتنی بر شواهد ناکامل باشد، ایمان اغلب فراتر از عقل و تجربه قرار می‌گیرد و متکی به تعهد ذهنی یا دینی است. هم‌چنین، ایمان بیشتر به حوزه‌های متافیزیکی و دینی پیوند دارد؛ درحالی‌که باور با گزاره‌های علمی و تجربی نیز مرتبط می‌باشد. مفهوم ارزش، اصلی هنجاری و یک جهت‌گیری اخلاقی است که هدایت رفتار را برعهده دارد، حال آن‌که باور، تصدیقی شناختی برای یک گزاره است. باورها می‌توانند صریح و آگاهانه و یا ضمنی و ناخودآگاه باشند. برخلاف ارزش‌ها که اصولی کلی و انتزاعی و پایدارند، باورها خاص و مربوط به یک گزاره هستند؛ انعطاف‌پذیرتر بوده و و جنبه شناختی دارند تا هنجاری. مفهوم نگرش، ارزش‌محور و مبتنی بر تمایل به عمل بوده و به‌مانند گرایش، نسبت به شرایط انعطاف بیشتری از باورها دارد؛ به‌عنوان نمونه، باور به تأثیر ورزش بر سلامت می‌تواند به نگرش مثبت به ورزش منجر شود. اختلاف باور با مصلحت، هنجار و عرف در این است که باور حالتی درونی اما مفهوم هنجار و عرف، وجه اجتماعی، تحمیلی و اعمال از بیرون دارند. مفهوم مصلحت نیز با توجه به وابسته‌بودن به سودمندی موقعیتی، وجه اعمال و تحمیل از بیرون داشته و تغییر و انعطاف‌پذیرتری بیشتری از باور را نشان می‌دهد. در فلسفه، باور به عنوان پایه و اساس معرفت تحلیل می‌شود. درحالی‌که در روانشناسی اجتماعی، نقش آن در پیش‌بینی رفتار بررسی - می‌شود. وجوه تمایز باور با مفاهیم فوق، بیانگر نقش منحصر به فرد آن به عنوان پایه معرفت است که می‌تواند به ارزش‌ها، نگرش‌ها، یا هنجارها تبدیل شود، اما ذاتاً با آن‌ها یکسان نیست. این تمایزات، ضرورت تحلیل جداگانه‌ی هر مفهوم را نشان می‌دهد.

مفهوم باور در فلسفه

^۱. Costum

در زبان فارسی باور به عقیده، ایمان و اعتقاد ترجمه شده است (Arianpor, 2009). در انگلیسی آن را belief و در قرون وسطی، فیلسوفان مدرسی، آن را ایمان (faith) دانسته‌اند. توجه به این مفهوم، از مباحث مهم معرفت-شناسی است که ریشه در آرای فیلسوفان باستان دارد. در رساله تئاتوس، افلاطون به باوری که صادق و موجه است اشاره دارد و بیان می‌کند که معرفت، باور درستی است که بتوان درباره آن توضیح کافی ارائه داد. او، معرفت را، باور صادق موجه^۱ تعریف می‌کند^۲ (Plato, 2013). به اذعان برخی فیلسوفان، هر گزاره‌ای که این سه ویژگی را دارا باشد، معرفت محسوب می‌شود (Ayer & Conocimiento, 1956; Chisholm, 1989). معرفت‌شناسان، ماهیت باور را در کنار قصد، افسوس، ترس، میل و آرزو می‌آورند و معتقدند باور، میل و قصد، در تبیین رفتار عقلانی شخص، نقش دارند (Askar Zadeh Mazraeh, 2018). کواین، باورداشتن را تمایلی می‌داند «.. که می‌تواند مدت‌ها به صورت پنهان و نامشهود باقی بماند» (W. V. Quine 2009). در حوزه معرفت‌شناسی، باورداشتن، ارتباط ذهنی فاعل شناسا با یک گزاره تعبیر شده‌است. از این رو، دانستن گزاره به معنی باور داشتن به آن گزاره-است. عوامل معرفتی و غیرمعرفتی در شکل‌گیری باور نقش دارند و به اعتقاد داماسیو، هدف از آن، معنابخشیدن به برداشتی است که از خودمان داریم (Damasio, 2000).

جایگاه باور در فلسفه

برای تحلیل مفهوم باور در فلسفه لازم است به مسئله ذهن و بدن^۳ توجه نمود. در این خصوص، میان فیلسوفان به دلیل پیچیدگی پدیدارهای ذهنی، اختلاف نظر وجود دارد. دیدگاه دوانگاری^۴ که قائل به وجود ذهن و بدن است و تک‌انگاری^۵ که یکی از آن دو را اصل می‌داند اما به تمایز ذهن و بدن قائل نیست. تک‌انگاران معتقدند تنها یک واقعیت در انسان وجود دارد (خواه مادی یا غیرمادی). فیلسوفانی چون ویتگنشتاین و هایدگر از اساس

^۱. Justified True Belief

^۲. ادموند گنیه (۱۹۶۳)، در مقاله‌ای کوتاه مثال‌های نقضی برای این تعریف سه‌جزئی ذکر کرده که درستی آن را زیر سوال می‌برد و از آن زمان تاکنون مجادلات زیادی را در حوزه معرفت‌شناسی برانگیخته است.

^۳. چالش اصلی در مسئله ذهن و بدن، اختلاف نظر بین دیدگاه‌های ایدئالیستی و ماتریالیستی است. هر کدام از این دو دیدگاه نیز با توجه به تأکید بر امور ذهنی یا امور فیزیکی (مادی)، به رهیافت‌های مختلفی تقسیم می‌شوند. برای بحث تفصیلی در این خصوص ر. ک به: فلسفه ذهن اثر محمود خاتمی، انتشارات تمدن علمی، سال ۱۴۰۰.

^۴. dualism

^۵. monism

دوگانه‌گرایی را رد کرده و جدایی ذهن از بدن را بی‌معنا می‌دانند. ویتگنشتاین بازی‌های زبانی را به عنوان معیاری برای تمایز بین باورهای عقلانی و غیرعقلانی که در معرض نقد قرار نمی‌گیرند، ارائه می‌دهد. وی، دانش و باور عقلانی را به طور خاص به بازی توصیف اختصاص می‌دهد (Miri, 2013). در ادامه از میان نظریات مختلف مسئله ذهن-بدن، به بخش‌های مرتبط با موضوع پژوهش حاضر پرداخته شده است.

دوگانه ذهن و بدن و باورها

در نظریه رفتارگرایی فلسفی (نظریات کارنپ، رایل، ویتگنشتاین متأخر) حالات ذهنی را همان رفتارها؛ اعم از رفتارهای قابل مشاهده و تمایل به بروز رفتار (رفتارهای بالقوه) می‌دانند (Croft, 2008). یعنی حالات ذهنی (از جمله باورها) مجموعه‌ای از رفتارها و تمایلات رفتاری است (همان). مسلین در نظریه این‌همانی، حالات ذهنی را همان حالات فیزیکی مغز (فعالیت‌های فیزیکی- شیمیایی مغز) می‌داند (Maslin, 2012). طبق این نظریه، حالات ذهنی واقعیت داشته و معادل همان فرایندهای عصب‌شناختی هستند. هیوم در این باب معتقد است باور، فعالیت روانی فرد^۱ است و وجه عقلانی خاصی برای آن وجود ندارد. وی شکل‌گیری باور را مبتنی بر تئوری عادت می‌داند و تئوری عادت مبتنی بر فرایند روانی تداعی معانی است. هیوم نتیجه‌گیری می‌کند که باور باید نوعی احساس یا عاطفه باشد که مستقل از اراده‌های ما، در ما برانگیخته می‌شود و همراه با آن ایده‌هایی است که آن‌ها را تشکیل می‌دهند. در واقع، باور یک تصور زنده‌تر، محکم‌تر، واضح‌تر، پایدارتر و شدیدتر از یک شیء است (Schwitzgebel, 2024). بنابراین، باور از جنس حالات روانی است که شکل‌گیری آن بر تداعی و تکرار مبتنی- است. به سبب تأثراتی که ما از محیط می‌گیریم، به آن‌ها عادت می‌کنیم. از این رو تعلیم و تربیت به دلیل این که به این یادگیری‌های ما و تأثراتمان جهت می‌دهد، نقش قابل توجهی دارد.

حذف‌گرایی^۲ و مفهوم باور

بطور کلی نظریه‌های حذف‌انگارانه معتقدند چیزی به نام باور وجود ندارد (Rorty, 1970) و باورهای فرد تصوراتی است که او در ذهن دارد که بر حسب آموزش و پرورش و یا سنن و آداب انتقال پیدا کرده است (Adyani, 2002). گروهی از حذف‌گرایان (Churchland & Churchland, 2012; Jenson, 2016; Stich, 1978) معتقدند نه تنها چیزی به نام باور وجود ندارد بلکه باید این مفهوم را از فلسفه حذف کنیم؛ چرا که همانند

^۱. mental act

^۲. eliminativism

مفاهیم متافیزیکی وجود و نفس مزاحم است. آن‌ها معتقدند اموری مثل وجود و باور مابه‌ازای خارجی در عالم واقع ندارند و بنابراین تبیین آن‌ها توسط علوم تجربی - مانند عصب‌شناسی - ممکن نیست. لذا عقیده دارند که باور باید تبدیل به یک حالت فیزیکی ذهن (مغز) شود.

کیم^۱، با توجه به نقش باورها در توضیح رفتارهای انسانی، عقیده دارد شکل‌گیری باورها ناشی از تعامل پیچیده بین عوامل درونی (مانند تفکرات و احساسات) و عوامل بیرونی (نظیر تجربیات اجتماعی و فرهنگی) است. وی تأکید می‌کند که باورها به محتوای ذهنی فرد محدود نمی‌شوند، بلکه باید آن‌ها را در چارچوب یک نظام کلی که تأثیرات محیطی و زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی را شامل می‌شود، در نظر گرفت. کیم بر این باور است که این تعاملات در شکل‌گیری باورها و نیز نحوه تغییر و انتقال آن‌ها نقش اساسی دارند (Kim, 1993). به‌زعم او پذیرش وجود حالت‌های ذهنی به‌ویژه باورهای شخصی در توضیح تجربیات انسانی حیاتی بوده و تصورات و نیت‌ها می‌توانند به رفتار انسان معناداری بخشند. عدم توجه به این حالات، توضیحات غیردقیقی درباره رفتار انسان به‌دست می‌دهد. استیج اما تأکید دارد که باورها به آگاهی^۲ دسترسی دارند و با ترکیب باورها به فرد اجازه می‌دهد شبکه‌های پیچیده‌ای را جهت استنتاج‌های گسترده تشکیل دهد. جانسون با تکیه بر تحلیل‌های نوین علوم اعصاب به توجیه باورها و حالت‌های ذهنی می‌پردازد. از دید او ذهن و کارکردهای آن به ویژگی‌های فیزیکی و بدنی و سیستم عصبی وابسته است. او هم‌چنین تأکید می‌کند که تحقیقات جدید در حوزه علوم شناختی و علوم اعصاب نشان می‌دهد که باورها و حالات ذهنی به‌طور مستقیم به فرایندهای بیولوژیکی و شناختی وابسته هستند.

در گرایشی پراگماتیستی از حذف‌گرایی (که حذف‌گرایی ابزارانگار خوانده می‌شود)، کواین و دنت معتقدند که باور وجود ندارد. فقط این امکان را به فرد می‌دهد که رفتار پدیده‌ها را پیش‌بینی کند. هم‌چنین آن‌ها بر این - نظرند که نمی‌توان هیچ نوع تحلیل علمی در مورد باور ارائه داد؛ اما می‌توان از این مفهوم استفاده کرد. کواین ضمن استفاده از باور (وجه تجربی آن) در نظریه هولیسم شناختی خود، وجود باورها را رد کرده ولی استفاده و صحبت در مورد آن‌ها را در تحلیل‌های شناختی مفید می‌داند (Quine, 2013, pp: 261-266). این افراد عقیده

¹. Jaegwon Kim

². consciousness

دارند که باورها فقط حیث ابزاری داشته و هیچ دلالتی بر امر واقع نمی‌کنند. به تعبیر کواین، ابزار بودن هیچ وجودی برایشان ایجاد نمی‌کند. در مقابل، در ابزارگرایی نرم (دیدگاه دنت)، باورها به مثابه اختراعاتی‌اند که چیزی مفید را در ساختار پدیده‌های واقعی‌تر به تصویر می‌کشند. مثلاً ما از خط استوا و نصف‌النهار مبدأ استفاده می‌کنیم، با این‌که وجود خارجی ندارند؛ ولی از حیث ابزاری در جغرافیا و... بسیار مفیدند (Schwitzgebel, 2024).

برخی دیگر از حذف‌گرایان (مانند بارکلی) معتقدند باورها اموری فطری و خدادادی‌اند؛ هم‌چنان‌که دکارت معتقد بود اعتقاد ما به خداوند ناشی از تصویری است که خدا در وجود ما نهاده است.^۱ تحقیقات چامسکی با محوریت وجود ساختارهای فطری در وجود انسان نیز در پیدایش این دیدگاه نقش داشته‌است. به زعم او، بعضی ساختارها به صورت فطری و طبیعی در ما وجود دارد که باورها هم از این دسته‌اند. نوام چامسکی توانایی یادگیری زبان در افراد را مفروض گرفته و مدعی است تمام زبان‌های انسانی تحت حاکمیت یک دستور زبان جهانی؛ یک پایه ساختاری مشترک دارند و کودکان با درک ذاتی از این دستور زبان به دنیا می‌آیند که به آن‌ها اجازه می‌دهد زبان‌ها را به سرعت و به‌طور مؤثر یاد بگیرند (Tajan, 2015). فودور از شاگردان چامسکی در نظریه زبان تفکر^۲ اشاره دارد که برخی ساختارهای ذهنی (مانند باورها)، وجود خارجی نداشته بلکه اساساً در (ساختار مغز و ذهن) ما وجود دارند (Fodor & Pylyshyn, 1988). ساختارهای مغزی‌ای وجود دارند که چیزها و ویژگی‌ها را نمایندگی می‌کنند و وقتی این ساختارهای مغزی به‌طور مناسب کنار هم قرار می‌گیرند در ادامه ساختار پیچیده‌تری (مانند باور) به وجود می‌آید (Braddon-Mitchell, 2011). فودور استدلال می‌کند که اندیشه و باور تولیدکننده هستند؛ به این معنا که ما می‌توانیم به طور بالقوه تعداد نامحدودی از چیزها را فکر کنیم یا باور داشته باشیم. از نگاه

۱. همانند این دیدگاه را در فلسفه اسلامی در توجیه باورها (دیدگاه مبنایگرایانه) که علاوه بر حواس، بر اولیات (یعنی باورهایی که صرفاً از راه ادراک تصورات حاصل می‌شود) تمرکز داشته و نیز در مکتب اشراق می‌توان پی گرفت. برای اطلاع بیشتر در خصوص توجیه باورها در فلسفه اسلامی ر.ک به: مبنایگروی تصدیقات و توجیه باورها در فلسفه اسلامی، عسکری سلیمانی امیری. ۱۳۷۹ شماره. و برای آشنایی با دیدگاه شیخ اشراق در این باب ر.ک به:

- شیخ اشراق و مسئله وجود ذهنی. رضا اکبریان. معرفت فلسفی، سال یازدهم، شماره دوم، پیاپی ۴۲، زمستان ۱۳۹۲، صفحات ۱۱.
- وجود ذهنی از منظر فلاسفه بزرگ اسلامی، شبانی، مرتضی، ۱۳۸۳، فروغ اندیشه، ش ۸، ص ۱۰۳-۸۶.
- وجود ذهنی از دیدگاه حکمای اسلامی، محقق داماد، مصطفی، ۱۳۷۹، خردنامه صدرا، ش ۲۰، ص ۳۱-۳۵.

² . Language of thought

برخی فیلسوفان، حالات شناختی ما ساختاری شبیه به نقشه دارند یا می‌توانند داشته باشند، نه ساختاری زبانی (همان). در توضیح این نظر باید گفت وقتی فردی یک باور را تغییر می‌دهد، به نظر می‌رسد تعداد زیادی از باورهای دیگر نیز به‌طور همزمان تغییر می‌کنند. هم‌چنان‌که اضافه شدن یک رودخانه به یک نقشه سایر جزئیات نقشه را تغییر می‌دهد (همان). در همین راستا، دونالد دیویدسون معتقد است کلیت ذهن ما یک شبکه و یک فرش است که تار و پودش را باورهای به‌هم پیوسته تشکیل می‌دهد و زبان مانند یک نخ تسبیح، این مجموعه باور را به‌هم وصل می‌کند. بنابراین یک باور نه به صورت ایزوله بلکه در کل شبکه باورهای فرد تاثیرگذار است. به‌زعم وی، باورها همیشه به چیزی در جهان اشاره دارند و نمی‌توان آن‌ها را جدا از زبان و جهان فهمید. از دید او، معنا و قصد در زبان، بدون ارجاع به باورهای فرد و تنظیم آن‌ها در شبکه‌ای ذهنی و در ساختاری هماهنگ با سایر باورها و تمایلات، قابل فهم نیست (Davidson, 2001).

کارکردگرایی در پاسخ به برخی از نقدهای وارد بر حذف‌گرایان^۱ در صدد است رابطه ذهن و مغز را از طریق کارکردها یا نقش‌های اطلاعاتی پدیدآمده در سیستم عصبی توضیح دهد. به عبارت دیگر، حالات ذهنی بر اساس ورودی‌ها (حواس)، خروجی‌ها (رفتار) و روابطشان با دیگر حالات ذهنی شناسایی می‌شوند (Block, 2013). به بیان مسلین (2009) این نظریه منکر مفهوم ذهن به عنوان یک موجود (یک جوهر منطقی) است. هر پدیده ذهنی، حالتی است که دارای نقش‌های کارکردی خاص است^۲. نظریه مدل کامپیوتری ذهن (نوع پیشرفته کارکردگرایی) نیز که مقدمات آن توسط تورینگ^۳ مطرح شد، مغز انسان و شعور را همانند کامپیوتر می‌داند که در آن سخت‌افزار

^۱. نقدهایی بر دیدگاه‌های حذف‌گرایی وارد شده است؛ از جمله ردّ زبانی بودن طبیعت حالات ذهنی و باورها توسط هورگان و گراهام (۱۹۹۰)، اشتباه دانستن تحلیل ساختار باورهای ذهنی بر مبنای سیستم عصب شناختی مغز و تاکید بر سیستماتیک بودن و بارور بودن زبان فکر توسط فودور و پیلشین (۱۹۸۴)، نقد استیج (۱۹۸۳) بر ویژگی‌های معناشناختی باورها که جنبه‌های علی حالات شناختی را در نظر نمی‌گیرند، نقد نیگل (۱۹۷۴) مبنی بر این که حذف‌گرایی وجود کیفیات ذهنی (کوالیا) را نادیده گرفته است، تکیه بر ذهن به عنوان نرم‌افزار مغز و نیز داشتن تحقق چندگانه حالات ذهنی توسط مک‌لافلین و وارفیلد (۱۹۹۴) که شرح این انتقادات در این مجال نمی‌گنجد.

^۲. برای مثال نوع درد کشیدن، وضعیتی است که کارکردهایی از جمله تمایل به خوردن دارو، رفتار بیرونی خاص مثل ناله کردن، باوری خاص و... است و این مسئله موجب می‌گردد که همه مصادیق به ظاهر متفاوت آن را درد بنامند.

^۳. Alan Mathison Turing

رایانه به مثابه مغز و نرم‌افزار آن در نقش ادراک و شعور عمل می‌کند. بر اساس این نظریه، حالت‌های روانشناختی (باورها، توصیفات، توجه و ملاحظات و...) حالت‌های محاسباتی مغز هستند. راه درست فهم مغز و تفکر در مورد آن، ملاحظه آن به مثابه یک رایانه دیجیتال است (Putnam, 1988). وی در ادامه از این نظر خود فاصله گرفته و مدعی شد که نگرش‌های گزاره‌ای (مثلاً باور به این که برف سفید است و...) حالت‌هایی از مغز انسان که آن‌ها را فارغ از محیط اجتماعی و غیر انسانی در نظر بگیریم نیستند؛ به عبارت دیگر، ما نمی‌توانیم مفاهیم و باورها را بدون ارجاع به محیط در نظر بگیریم (پیشین).

برخی نظریه‌پردازان در عین حال که ایده ثنویت ذهن-بدن را می‌پذیرند اما چگونگی ارتباط ذهن با بدن را یک معما می‌دانند. آن‌ها معتقدند مغز به واسطه داشتن یک ویژگی خاص می‌تواند جایگاه حواس، شعور و عواطف باشد و از عهده آگاه شدن از اطراف خود برآید. اما این ویژگی برای همیشه در دسترس شناسایی ما قرار نمی‌گیرد. لذا بهترین راه فهم آن، عدم تفکر درباره آن است؛ چیزی که در پاسخ دکارت به ملکه الیزابت مشاهده می‌شود.

یافته‌های علوم شناختی^۱؛ ساختار و عناصر باور

برخی روانشناسان باورها را اندیشه‌هایی می‌دانند که فرد به درستی و حقانیت آن‌ها اعتقاد دارد یا باور را نسبت دادن ذهنی حقیقت به ادعایی خاص در مورد جهان می‌دانند. برخی نیز باور را سازمانی باثبات از ادراک و شناختی نسبی درباره جنبه خاصی از دنیای یک فرد تعریف می‌کنند. در مفهوم وسیع‌تر، باور دربرگیرنده شناخت یا دانسته‌ها، عقاید یا آیین است (Rocheblau, 1992, p. 124). باورها در شکل‌گیری رفتار و اصلاح مشکلات رفتاری جایگاه ویژه‌ای دارند. بر همین اساس، در روانشناسی-شناختی، اصلاح باورها، مبنای اصلاح رفتار تلقی می‌شود. رفتاردرمانی شناختی^۲ که از روش‌های روان‌درمانی و مبتنی بر روانشناسی شناختی می‌باشد سعی در شناخت افکار و باورهای افراد و تصحیح آن‌ها دارد؛ یعنی عمل درمان روی باورها، که بر نحوه آگاه شدن افراد از خود و محیط، نحوه ادراک و ارزیابی و نیز نحوه یادگیری و حل مسئله آن‌ها، تمرکز دارد. در حوزه

^۱. هربرت الکساندر سایمن، دانشمند برجسته قرن بیستم، علوم شناختی را مطالعه هوش و نظام‌های هوشمند با توجهی خاص به محاسبه رفتار هوشمندانه تعریف می‌کند. این علوم نحوه دریافت و استفاده از دانش و اطلاعات را در ذهن بررسی می‌کند و از زمینه‌هایی مانند هوش مصنوعی، روانشناسی، زبان‌شناسی، فلسفه، انسان‌شناسی، عصب‌شناسی و آموزش و پرورش برای گسترش این حوزه بهره گرفته می‌شود.

^۲. Cognitive Behavioral Therapy

رفتاردرمانی شناختی، روانشناسان الگوهای متفاوتی^۱ ذکر کرده‌اند که اثر بخشی آن‌ها در کار بر روی باورها و اصلاح آن‌ها مورد تایید قرار گرفته است.

مفهوم باور در علوم اعصاب به آن‌چه که ما به عنوان درست می‌پذیریم اشاره می‌کند و آن‌ها را به مثابه مکانیسم‌های تغییر، مسئول تغییر احساسات، شناخت و رفتار می‌داند. یافته‌ها در این حوزه نشان می‌دهد شکل‌گیری باور نه دریافت ساده اطلاعات بلکه انتخاب فعال اطلاعاتی است که با اهداف، علایق و خواسته‌های ما مرتبط است. آن‌ها دریافتند انگیزه‌های افراد در انتخاب بین یک باور از میان باورها در تشکیل باور جدید بسیار تاثیر گذار است. هم‌چنین بازخوردی که افراد از رفتار خود دریافت می‌کنند، فرآیند شکل‌گیری باور و خودکارآمدی در تسلط بر یک وظیفه مشخص را شکل می‌دهد. با این حال، مکانیسم‌های عصبی و محاسباتی این که چگونه ارزش ذهنی این باورها و تأثیر مربوطه، فرآیند یادگیری را تحت تاثیر قرار می‌دهد، هنوز مشخص نیست. (Bromberg, 2020; Müller-Pinzler et al., 2022).

کانر و هالیگان (2022)، یک مدل شناختی پنج‌مرحله‌ای برای توضیح شکل‌گیری باور ارائه نموده‌اند: (۱) ادراک؛ جمع‌آوری اطلاعات حسی از محیط به عنوان پایه‌ای برای تشکیل باورها (۲) تفسیر اطلاعات جمع‌آوری شده بر اساس دانش و تجربیات قبلی (۳) ارزیابی اطلاعات تفسیرشده از نظر اعتبار و مرتبط بودن آن (۴) ادغام اطلاعات ارزیابی شده با باورهای موجود که منجر به شکل‌گیری باورهای جدید یا اصلاح باورهای قدیمی می‌شود (۵) تثبیت و تحکیم باورهای تازه شکل گرفته. یافته‌های پژوهش بر اهمیت شناسایی توهّمات به عنوان مسیری برای درک بهتر فرآیندهای شناختی دخیل در شکل‌گیری باورها تاکید دارند (Connors & Halligan, 2022).

^۱. از جمله این الگوها نظریه‌های شناخت درمانی (Cognitive Therapy)، رفتار درمانی دیالکتیک (Dialectical behavior therapy)، رفتار درمانی عقلانی هیجانی (Rational Emotive-Behavioral Therapy)، درمان مبتنی بر پذیرش و تعهد (Acceptance commitment and therapy)، درمان چندوجهی (Multifaceted Treatment)، فراشناخت درمانی (Metacognitive Therapy) و ... است که پژوهش‌های زیادی، اثربخشی این روش‌ها را در جوامع پژوهشی متفاوتی (از جمله دانش آموزان، زندانیان، بیماران جسمی) و برای درمان اختلالاتی مانند وحشت‌زدگی (کرسک، کرنی و کلوسکو، ۱۹۸۹، بک کلارک و گلدر، ۱۹۹۲)، افسردگی عمده (فرا تحلیل دایسون، ۱۹۸۹)، افسردگی منجر به بستری شدن (باورز، ۱۹۹۰، تاس و بولر و هاردن، ۱۹۹۱)، اختلال اضطراب (باتلر، فنل، رابسون و گلدر، ۱۹۹۱)، سوء مصرف مواد (وودی و همکاران، ۱۹۸۳) نشان داده‌اند.

لیپتون^۱ با تحقیق بر روی آناتومی سلول‌ها و تشریح عملکرد آن‌ها، در کتاب *زیست‌شناسی و باور*^۲، بیان می‌دارد واکنش‌هایی که ما در مقابل محرک‌های محیطی داریم، بر طبق ادراک‌های ما کنترل می‌شوند، اما همه‌ی ادراک‌ها و برداشت‌های آموخته‌شده‌ی ما، دقیق نیستند. این ادراکات، جریان زندگی ما را کنترل می‌کنند و ممکن است درست یا غلط باشند. او از این ادراک‌ها با عنوان باورها یاد می‌کند. لیپتون با تشبیه باورها به *دارو-نماها*^۳ در پزشکی، ادعا می‌کند که باورهای ما چه درست و دقیق باشند و چه غلط و نادقیق، در رفتارها و بدن ما تاثیر می‌گذارند. وی معتقد است که دانش جدید حوزه زیست‌شناسی به نام *اپی‌ژنتیک*^۴ ما را به این فرض می‌رساند که نه ژن‌های ما، بلکه *عقاید*^۵ و باورهای ما، زندگی ما را کنترل می‌کند (همان). باورها مانند نرم‌افزاری برای ذهن، احساسات، تصمیم‌گیری و رفتارهای ما را تعیین می‌کنند و در طول زمان مورد تجدید نظر قرار می‌گیرند و یا ارتقا می‌یابند. لذا چارچوب محکم و مستدلی برای ارزیابی جهان و محتوای آن فراهم نموده و به عنوان میان‌بر، از پیچیدگی زندگی می‌کاهند (Lipton, 2023). در همین راستا، رابرت ساپولسکی^۶ در کتاب *رفتار*^۷ معتقد است که آگاهی آدمی محصول تأثیرات محیط و فیزیولوژی مغز او است. از نظر او، اطلاعات حواس پنج‌گانه، تجربیات کودکی و نوجوانی (انعطاف‌پذیری عصبی قابل توجه مغز)، هورمون‌ها، رفتار اجتماعی و تفاوت‌های فرهنگی؛ جغرافیای بومی و محلی، ساختار عصبی مغز و کارکرد آن، مجموعه عواملی هستند که بر رفتارهای انسان و باورها و دیدگاه‌های او؛ چه خوب و چه بد، تاثیرگذار است. این درحالی است که مجموع این عوامل، از خود فرد پنهان هستند. او در کتاب *تعیین‌شده*^۸ (2023)، عنوان می‌کند که هر اندیشه، عمل و تجربه‌ای، زنجیره‌ای از علل زیست‌شناختی و محیطی در خود نهفته دارد. او باورها را به عملکرد قشر پیش‌پیشانی^۹ و سیستم لیمبیک^{۱۰} مرتبط

1. Bruce H. Lipton
2. The Biology of Belief
3. placebo
4. Epigenetic

6. Robert M. Sapolsky
7. Behave: The Biology of Humans at Our Best and Worst
8. Determined
9. Prefrontal cortex
10. Limbic system

۵. به بیان مولانا: «ای برادر تو همه اندیشه‌ای / ما بقی هم استخوان و ریشه‌ای».

دانسته^۱ و اشاره می‌کند که با ورود اطلاعات مغایر با باورهای موجود، مغز وارد حالتی از دفاع شناختی^۲ می‌شود. این حالت از طریق فعالیت‌های شدیدتر آمیگدالا^۳ و قشر سینگولیت قدامی^۴ همراه با مقاومت در برابر تغییر باورها مشخص می‌شود (Sapolsky, 2017). مطالعات فانک و همکاران او هم‌سو با این نتایج، تأثیر عوامل ژنتیکی را بر باورها و نگرش‌های افراد تأیید می‌کند (Funk et al., 2013). عامل سوگیری‌های شناختی^۵ از دیگر عواملی است که به‌طور قابل توجهی شکل‌گیری باورها و فرآیندهای تصمیم‌گیری را در زندگی بشر شکل می‌دهد. از آنجایی که سوگیری‌های شناختی می‌تواند منجر به تصمیمات مخرب شود، بررسی و شناخت ماهیت آن‌ها برای تصمیم‌گیری موثر در زمینه‌های مختلف ضروری است^۶.

زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی نیز مقدمات پیدایش باورها را از طریق مکانیسم‌هایی مانند ارزش‌های فرهنگی، هنجارهای اجتماعی و محیط اطراف فراهم می‌کند. تأثیر ارزش‌ها و پیشینه‌های فرهنگی و تاریخی در شکل‌گیری باورها و نگرش‌ها و انسجام اجتماعی، تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی در رفتار فرد از طریق شکل دادن به آگاهی، و تغییر باورها از طریق تأثیر بر هنجارهای اجتماعی و انتظارات دیگران همه شواهدی از اثرگذاری عوامل اجتماعی

۱. قشر پیش‌پیشانی مسئولیت تصمیم‌گیری، تحلیل منطقی و بازنگری باورها را دارد و سیستم لیمبیک (به‌ویژه آمیگدالا) مربوط به احساسات قوی، مانند ترس یا هیجان و تقویت‌کننده باورهای مرتبط با بقا است.

2. Cognitive Defense

3. Amygdala

4. Anterior Cingulate

5. cognitive bias

۶. دانشمندان علوم شناختی فرایندهایی را که در آن ذهن منحرف می‌شود و به جانبداری از قسمتی از واقعیت می‌پردازد جهت‌گیری یا سوگیری شناختی می‌نامند. این فرایندها با الگویی نظام‌مند، قضاوت‌های نادرست و تفسیرهایی غیرمنطقی از امور جهان را به دنبال دارد. با شناخت انواع این سوگیری‌ها می‌توانیم تصمیم‌گیری‌ها و قضاوت‌های خود را بهبود ببخشیم. برای کسب اطلاعات بیشتر در این مورد ر. ک به:

- نقاط کور بین ما؛ چگونگی غلبه بر سوگیری شناختی ناخودآگاه، گلب سپرسکی، ترجمه صدیقه فرهادی، نشر سایلاو، ۱۴۰۰.

- کتاب ۲۵ سوگیری شناختی: کشف اصول تفکر منطقی، چارلز هولم، ترجمه کامبیز منوچهریان، نشر گونیا، ۱۴۰۱.

و فرهنگی بر باورها است (Alexandra, 2018; Stucky, 2024; Terry & Hogg, 1999). این تأثیرات در زمینه‌های مختلف آشکار می‌شود و همه وجوه زندگی فرد از هویت شخصی گرفته تا رفتار سیاسی را شامل می‌شود. بررسی این پویایی‌ها برای درک چگونگی شکل‌گیری و حفظ باورها ضروری است. در ادامه عوامل تشکیل‌دهنده ساختار باور از منظر فیلسوفان و اندیشمندان علوم شناختی به اجمال در جدول شماره ۲ آمده است.

جدول شماره ۲) عوامل تشکیل‌دهنده ساختار باور باور از منظر فیلسوفان و اندیشمندان علوم شناختی

نظریه پرداز	ایده اصلی	خلاصه دیدگاه در مورد باورها	منابع
دیوید هیوم	باورها: عادت‌های فکری	باورها از عادت ناشی می‌شوند؛ شکل‌گیری باور ما تحت تأثیر تکرار و احساس است.	رساله ای در باب طبیعت آدمی، دیوید هیوم (۱۷۰۱)، ترجمه جلال بیگانی، نشر ققنوس، چاپ چهارم
لودویگ ویتگنشتاین	بازی‌های زبانی و شکل‌گیری باورها	باورها به استفاده از زبان و اشکال زندگی‌ای (بازی‌ای) که در آنها قرار دارند وابسته‌اند؛ فهم باورها نیازمند بررسی زمینه‌های اجتماعی آن‌هاست.	ویتگنشتاین لودویگ (۱۳۴۹)، پژوهشهای فلسفی، ترجمه فریدون غافسی، نشر مرکز
ویلیام جیمز	عمل‌گرایی و حقیقت باورها	باورها از طریق پیامدهای عملی و تأثیرات آن‌ها بر تجربه اعتبار می‌یابند.	Hookway, C. (2015). William James: Pragmatism: A New Name for Some Old Ways of Thinking. v4 (pp. 54-70). Routledge.
گیلبرت رایل	خطای مقوله‌ای	تصور اینکه باورها و حالت‌های ذهنی در قالب اشیاء مجزا قرار دارند، نومی اشتباه است. باید به عنوان رفتارهای و الگوهای عملی در نظر گرفته شوند.	Ryle, G. (1949). <i>The Concept of Mind</i> . Routledge & Kegan Paul, pp. 171-172.
دانیل دنت	آگاهی، جایگاه تفسیر باور	در موضع آگاهی است که باورها، نیت و حالات ذهنی شکل می‌گیرند. ما رفتار را بر اساس باورها و تمایلات تفسیر می‌کنیم.	Dennett, D. (1991). <i>Consciousness Explained</i> . Boston: Little, Brown and Company pp.368-370.
هیلاری پاتنم	نقش زمینه در شکل‌گیری باورها	باورها وابسته به زمینه هستند و نمی‌توانند بدون در نظر گرفتن زمینه‌های اجتماعی و تاریخی خود درک شوند.	Putnam, H. (1981). <i>Reason, Truth, and History</i> . Cambridge University
رودریک چیرولم	باورها به عنوان عوامل شناختی	فرد به عنوان حامل شناختی نقش دارد و به‌طور فعال باورها را بر اساس تمثیلات و تجربیات شکل می‌دهد.	Chisholm, R. (1977). <i>Theory of Knowledge</i> , Prentice-Hall.
تامس نیگل	همه روان‌نگاری	به اهمیت تجربه‌های شخصی در شکل‌گیری باورها می‌پردازد، به‌ویژه در مقاله‌ی "چه احساسی است که یک خفاش باشم".	Nagel, T. (1980). What is it like to be a bat? In <i>The language and thought series</i> (pp. 159-168). Harvard University Press
پاول چرچلند	ماتریالیسم	باورها (ناشی از روان‌شناسی صرفی) ممکن است به‌طور بنیادین نادرست باشد و می‌تواند با توضیحات نورویبولوژیک جایگزین شود.	Churchland, P. M. (1981). Eliminative materialism and the propositional attitudes. <i>the Journal of Philosophy</i> , 78(2), 67-90.
جری فوردور	مدولاریت ذهن	باورها بخشی از ساختار مدولار (بخشهای مجزا و جدا از هم) ذهن هستند و ماژول‌های مختلف انواع مختلف اطلاعات را پردازش می‌کنند.	Fodor, J. A. (1983). <i>The modularity of mind</i> . MIT press.
آنتونیو داماسیو	نظریه شناختی عاطفی	باورها محصول مشترک استدلال منطقی، احساسات و فرایندهای عصبی هستند؛ باورها و احساسات به صورت همزمان در تصمیم‌گیری‌ها و رفتارها نقش دارند.	Damasio, A. R. (1994). <i>Descartes' Error: Emotion, Reason, and the Human Brain</i> . Putnam and Sons.
دنیل کاهنمن	نظریه دو سیستم تفکر	دو سیستم ادراکی: سیستم ۱ (غریزی) و سیستم ۲ (تعلیلی) بر باورها و تصمیم‌گیری‌ها تأثیر می‌گذارند.	Kahneman, D. (2011). <i>Thinking, Fast and Slow</i> . Farrar, Straus and Giroux

مطالب فوق بیانگر تأثیرگذاری عوامل مختلفی در شکل‌گیری باورها است. از جمله عوامل محیطی و زیست‌شناختی، تأثیر عوامل ژنتیکی، ارزش‌ها و پیشینه‌هایی فرهنگی و تاریخی، تأثیر تهدید محیطی و انگیزه‌های فردی و باورهای قبلی. هر کدام از این عوامل می‌تواند زمینه‌ای برای شکل‌گیری باور را فراهم آورده و آن را تقویت و تثبیت نماید.

بحث و نتیجه گیری

این مقاله تحلیل جایگاه مفهوم باور در فلسفه و علوم شناختی و تأثیر آن در کیفیت رفتار آدمی را هدف اصلی خود قرار داد. عدم وجود یک تعریف جامع و واحد از باور، موجب مختل شدن ارتباط بینارشته‌ای محققان و ترکیب یافته‌های علمی مانند روانشناسی، فلسفه و علوم اجتماعی که باور یک مفهوم مرکزی در آن‌هاست، می‌گردد. لذا ماهیت مفهوم باور، عناصر ساختار آن و جنبه‌های اشتراک و اختلاف باور در دیدگاه‌های مختلف تحلیل شد؛ به این قصد که ابعاد ناشناخته موضوع را روشن سازد و تعریفی جامع از مفهوم باور را برای به کار بستن در حوزه‌هایی مانند تعلیم و تربیت به دست دهد. در این بخش، پرسش محوری این است که چه تعریف جامع و مانعی از باور برای کاربری در حوزه‌های مختلف پیشنهاد می‌شود. مواردی که ما را به این مهم می‌رساند در ذیل بررسی می‌گردد.

- ۱- باور به عنوان یکی از عناصر اصلی ساختار ذهنی انسان، نقش کلیدی در رفتار، تصمیم‌گیری و ارتباطات اجتماعی ایفا می‌کند. باور در یک تعریف ساده همان پیوند فرد با گزاره و به معنای پذیرش درستی آن گزاره است. به عبارت دیگر، باور حالتی ذهنی است که نشان می‌دهد فرد چیزی را به عنوان واقعیت می‌پذیرد و می‌تواند آگاهانه (مانند باور به قوانین علمی) یا ناآگاهانه (مانند تعصب‌های پنهان) باشد.
- ۲- باورها در سطوح مختلف زندگی شخصی و اجتماعی فرد تأثیرگذار هستند. آن‌ها بر پایه تجربه، استدلال، احساسات، تعاملات بین اشخاص، فرآیندهای شناختی، و تأثیرات محیطی، عوامل ژنتیکی شکل می‌گیرند و بر نحوه درک ما از جهان و رفتارمان تأثیر می‌گذارند. شکل‌گیری باور اساساً مغرضانه است و مطالعات مختلف نشان می‌دهد که این فرایند ارتباط مستقیمی با انگیزه‌های افراد دارد. هم‌چنین شواهد حاکی است تجارب فرد در طول یادگیری و بازخوردی که مردم در مورد رفتار خود دریافت می‌کنند روند شکل‌گیری باور را متأثر می‌سازد.
- ۳- در بررسی پیوند باور با مفاهیم دیگر مشخص شد باور به عنوان هسته شناخت، با نگرش، گرایش، ارزش، عرف، مصلحت، هنجار و دانش پیوند دارد. هنجارها و عرف بیشتر وجه اجتماعی دارند، درحالی‌که مصلحت بر سودمندی موقعیتی تأکید دارد. ارزش‌ها پایدار و فراسوی موقعیت هستند. وجه اشتراک این مفاهیم با باور در تأثیری است که بر تصمیم و رفتار فرد در عرصه‌های مختلف دارد. در فلسفه، باور به عنوان پایه و اساس معرفت-شناختی تحلیل می‌شود. درحالی‌که در روانشناسی اجتماعی، نقش آن در پیش‌بینی رفتار بررسی می‌شود. باورها می‌توانند صریح و آگاهانه و یا ضمنی و ناخودآگاه باشند. برخلاف ارزش‌ها که اصولی کلی، انتزاعی و پایدار

هستند، باورها مربوط به یک گزاره بوده؛ جنبه شناختی دارند تا هنجاری و نسبتاً انعطاف پذیرتر و شخصی‌تر از ارزش‌ها هستند.

۴- در تحلیل دیدگاه‌های فلسفی، حذف گرایان در مجموع، وجود باورها را منکر می‌شوند معتقدند نه تنها باور وجود ندارد بلکه باید این مفهوم را کنار گذاشت چرا که مابه ازای خارجی ندارد. استیج با رویکرد حذف‌گرایی افراطی خود به حذف باورها به عنوان حالات ذهنی تأکید دارد. درحالی‌که کیم بر ضرورت حفظ آن‌ها و نقشی که در توضیح رفتار انسان‌ها دارند، تأکید می‌کند. جنسون نیز با نگاهی میان‌رو، سعی در توجیه باورها با کمک علوم اعصاب و بیولوژی دارد. در مقابل کواین و دنت معتقدند هرچند که باور وجود ندارد اما می‌توان مانند مفاهیمی مثل خط استوا و نصف النهار از آنها بهره برد. هیوم باور را فعالیت روانی فرد در نظر می‌گیرد که شکل‌گیری آن مبتنی بر عادت است و عادت مبتنی بر تداعی معانی می‌باشد به عبارت دیگر باور نوعی احساس است که بدون دخالت اراده در ما برانگیخته می‌شود. تفسیر رابرت ساپولسکی درباره باورها و منشأ آنها عمیقاً در درک تأثیر متقابل بین زیست‌شناسی، روانشناسی و عوامل محیطی ریشه دارد. وی تأکید می‌کند که باورها صرفاً ساختارهای انتزاعی نیستند، بلکه به طور قابل توجهی تحت تأثیر فرآیندهای تکاملی و محیط اجتماعی هستند؛ همچنان‌که پاتنم بررسی حالات ذهنی را بدون توجه به بستر اجتماعی و محیط نفی می‌کند. ساپولسکی معتقد است که ثبات بلندمدت برخی از ویژگی‌های محیطی، امکان تکامل ساختارهای شناختی را فراهم کرده است که با این ویژگی‌ها همسو هستند، و نشان می‌دهد که باورهایی که این جنبه‌های پایدار محیط را منعکس می‌کنند برای بقا و سازگاری سودمند هستند.

۵- در مقام نتیجه این فرایند در تعریف باور باید گفت که باور مفهومی پیچیده و چندوجهی است که ساختار آن را توجیه (منطقی و مستدل بودن)، انگیزه و قصدیت، جهت‌داری، عاطفه و احساس، انسجام با باورهای دیگر، کارکرد و نتایج آن تشکیل داده و عواملی مانند تجارب گذشته، عوامل ارثی و ژنتیکی، عادات، مرجعیت (سیاسی، مذهبی و ..)، فرهنگ و نظام‌های اجتماعی، ارزش‌ها، باورها و استدلال‌های پیشین و شبکه باورهای فرد در شکل‌گیری آن نقش دارند.

انتظار می‌رود نظام‌های تربیتی تبیین روشنی از ساختار و ماهیت باور، میزان حضور عنصر آگاهی در باورو نحوه شکل‌گیری آن ارائه دهند و بر مبنای حاصل این تبیین، برنامه‌های آموزشی و تربیتی خود را برای ایجاد

تغییرات مطلوب در رفتار و عقاید افراد تنظیم کنند. مقاله حاضر با این هدف نگاشته شده و کوشیده است تا مبادی و مبانی این مفهوم و ریشه‌های فکری مستتر آن ایضاح گردد.

در پایان، لازم به یادآوری است مقدمه هر گونه کاربرست مفاهیم در تعلیم و تربیت درک و دریافت درست و یگانه از این مفاهیم از سوی دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت، آشنایی با ریشه‌های فکری و معنای آن در شاخه‌های گوناگون علم است. اما برای گام بعدی یعنی جهت استنتاج اصول، روش‌ها و راهکارهای ایضاح و شفاف‌سازی باور و کاربرست آن در تعلیم و تربیت، پژوهش‌های دیگری نیاز است که به صورت ویژه این اهداف را دنبال نماید.

References

- Adyani, s. y. (2002). *Philosophy of mind and meaning*. naghshe jahan mehr. (In Persian)
- Alexandra, V. (2018). The roles of social complexity belief and perceived contact characteristics in cultural intelligence development among individuals receiving contact-based training. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 49(8), 1283–1301.
- Arianpor, K. M. (2009). The Aryanpur Progressive English Persian Dictionary Expansive In Askar Zadeh Mazraeh, A., & Alamolhoda, S. M. . (2018). A critical survey of the role of awareness in Plantinga's epistemology (with emphasis on God's role). *Religious Thought*, 85–100. <https://doi.org/https://doi.org/10.22099/jrt.2018.4864>
- Ayer, A. J., & Conocimiento, t. d. (1956). *The problem of knowledge* (Vol. 8). Penguin books Harmondsworth.
- Block, N. (2013). 22. Troubles with Functionalism. In *Volume I Readings in Philosophy of Psychology, Volume I* (pp. 268–306). Harvard University Press.
- Braddon-Mitchell, D., Jackson, F. (2011). Belief. In *In The Routledge Encyclopedia of Philosophy* (pp. 11): Taylor and Francis.
- Bromberg, M. E. S., & Sharot, T. . (2020). The value of beliefs. *Neuron*, 106(4), 561–565. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.neuron.2020.05.001>
- Chisholm, R. M. (1989). *Theory of knowledge* Prentice-Hall.
- Churchland, P. S., & Churchland, P. M. (2012). What are beliefs? In *The neural basis of human belief systems* (pp. 1–17). Psychology Press. <https://doi.org/https://doi.org/10.4324/9780203101407>
- Connors, M. H., & Halligan, P. W. (2022). Revealing the cognitive neuroscience of belief. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*, 16, 926742.
- Coombs, J. R. D., L. B. (2009). Philosophical Inquiry: Conceptual Analysis in Edmund C. Short (Eds), *Forms of Curriculum Inquiry* (N. K. Bagheri, Trans.). In *Forms of Curriculum Inquiry*. samt. (In Persian)
- Croft, I. R. (2008). *Philosophy of Mind, A beginner's guide* (s. rezaei.H, Trans.). serat.
- Damasio, A. R. (2000). Thinking about belief: Concluding remarks. In *Memory, brain, and belief* (pp. 325–334). Harvard University Press.

- Davidson, D. (2001). *Inquiries into Truth and Interpretation: Philosophical Essays Volume 2*. Clarendon Press.
- Fodor, J. A., & Pylyshyn, Z. W. (1988). Connectionism and cognitive architecture: A critical analysis. *Cognition*, 28(1-2), 3–71. [https://doi.org/https://doi.org/10.1016/0010-0277\(88\)90031-5](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/0010-0277(88)90031-5)
- Funk, C. L., Smith, K. B., Alford, J. R., Hibbing, M. V., Eaton, N. R., Krueger, R. F., Eaves, L. J., & Hibbing, J. R. (2013). Genetic and environmental transmission of political orientations. *Political psychology*, 34(6), 805–819. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2012.00915.x>
- Jenson, J. C. (2016). The belief illusion. *The British journal for the philosophy of science*.
- karimi, y. (2017). *Attitude and attitude change*. virayesh.
- Kim, J. (1993). *Supervenience and mind: Selected philosophical essays*. Cambridge University Press.
- Lipton, B. (2023). *Biology of belief* (H. B. R. Malekzadeh, Trans.). Pardis Abaris. (In Persian).
- Maslin, K. (2012). *An Introduction to the Philosophy of Mind* (m. zakeri, Trans.). Islamic Sciences and Culture Academy press. (In Persian)
- Miri, S. M. (2013). *Knowledge and Belief (A Comparative Approach)* (Vol. 1). Institute for Humanities and Cultural Studies. (In Persian)
- Müller-Pinzler, L., Czekalla, N., Mayer, A. V., Schröder, A., Stolz, D. S., Paulus, F. M., & Krach, S. (2022). Neurocomputational mechanisms of affected beliefs. *Communications biology*, 5(1), 1241. <https://doi.org/https://doi.org/10.1038/s42003-022-04165-3>
- Plato. (2013). Four dialogues: Meno, Phaedrus, Theaetetus, Greater Hippias: plato (M. Sana'i, Trans.). In *Four dialogues: Meno, Phaedrus, Theaetetus, Greater Hippias: plato* (Vol. 7, pp. 170–175). hermes. (In Persian)
- Porot, N., & Mandelbaum, E. (2021). The science of belief: A progress report. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*, 12(2), e1539.
- Putnam, H. (1988). *Representation and reality*. MIT press.
- Quine, W. V. O. (2013). *Word and object* The MIT Press
- Raths, L. E., Harmin, M., & Simon, S. B. (1978). *Values and teaching: Working with values in the classroom*. C.E. Merrill Books.
- Rocheblau, A. M., Bourfion. O. . (1992). *Social Psychology: An Introduction to Theories and Rituals* (s. m. Dadgaran, Trans.). morvarid press. (In Persian)
- Rorty, R. (1970). In defense of eliminative materialism. *The review of metaphysics*, 24(1), 112–121.
- Sapolsky, R. M. (2017). *Behave: The bestselling exploration of why humans behave as they do*. Random House. (E. Shirmohamadi, Trans.). Novine toseah.
- Sattari, a. (2017). A Review and Critique of Concept Analysis as a Method of Research in Education with a Logical Positivist Approach. *New Thoughts on Education*, Article 13. <https://doi.org/https://DOI.org/10.22051/jontoe.2017.9494.1241> (In Persian)
- Schwitzgebel, E. (2024). Belief. In E. N. Z. U. N. (eds.) (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Stanford: Metaphysics Research Lab, Stanford University.
- Stich, S. P. (1978). Beliefs and subdoxastic states. *Philosophy of Science*, 45(4), 499–518.
- Stucky, K. I. (2024). *The social evolution of religion: modelling genetic and cultural evolution* The University of St Andrews].

- Tajan, s. s. (2015). Examining Chomsky's Generative Grammar and Comparing It with the Copenhagen and Prague Schools. . Collection of papers of the 10th International Conference on the Promotion of Persian Language and Literature,
- Terry, D. J., & Hogg, M. A. (1999). *Attitudes, behavior, and social context: The role of norms and group membership*. Psychology Press.
- W. V. Quine , J. S. U. (2009). *The Web of Belief* (P. torfehkezhad, Trans.; R. R, Ed.). eshareh. (In Persian)

